

01. Türkçenin yabancı/ikinci dil olarak öğretiminde devrik cümle yapısı

Nazik Müge TEKİN¹

Burcu ÖZTÜRK²

APA: Tekin, N. M.; Öztürk, B. (2022). Türkçenin yabancı/ikinci dil olarak öğretiminde devrik cümle yapısı. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (27), 1-12. DOI: 10.29000/rumelide.1104087.

Öz

Türkçede devrik cümle yapısı tartışmalı konulardan biridir. Devrik cümle yapısını eleştiren, bunun bir dil kusuru olduğunu ve kullanılmaması gerektiğini düşünenler olduğu gibi; bu cümle yapısının edebî ve günlük ihtiyaçlardan doğduğunu, dile esneklik ile ahenk kazandırdığını düşünüp kullanmanın bir sakıncası olmadığını savunanlar da bulunmaktadır. Dil eğitiminde bu tartışmaları bir kenara bırakarak öncelikle kurallı cümle yapısını öğretmek, özellikle edebî eserlerde ve günlük hayatta kullanılan devrik cümleler hakkında bilgi vermek gereklidir. Ana dili öğretiminde olduğu gibi Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde de devrik cümleyi öğrencilere tanıtmaya ve bu yapının kullanım özelliklerini açıklamanın uygun olacağı düşünülmektedir. Çünkü Türkçeyi yabancı dil/ikinci olarak öğrenen öğrenciler günlük hayatta ve ders kitaplarında devrik cümle yapılarıyla karşılaşmakta; devrik cümlenin ne olduğu hakkında bilgi sahibi olmadıkları ve devrik yapıların Türkçede kullanılabileceği konusunda derslerde bir anlatımla karşılaşmadıkları için bu tür cümleleri anlamada zorluk yaşamaktadırlar. Yabancılar için hazırlanan Türkçe öğretim setlerinde devrik cümle yapısı kullanılmakta ancak konuyu açıklayan ayrı bir bölüm bulunmamaktadır. Bu nedenle çalışmada, belirtilen eksiklik doğrultusunda daha çok edebî metinlerde ya da günlük diyaloglarda karşımıza çıkan devrik cümle konusunun yabancılar için Türkçe öğretiminde C1 seviyesindeki öğrencilere öğretim materyalleri aracılığıyla anlatılması gerektiği düşünülmektedir. Çalışmada, bu amaçla hazırlanan okuma, dinleme ve yazma becerilerine uygun materyal örneklerine yer verilmekte; bu materyaller aracılığıyla konunun nasıl öğretilmesi gerektiği ele alınmaktadır.

Anahtar kelimeler: Devrik cümle, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, materyal

Inverted sentence in teaching Turkish as a foreign/second language

Abstract

Inverted sentence structure in Turkish is one of the controversial issues. There are those who criticize the inverted sentence structure and think that it is a language defect and should not be used; There are also those who think that this sentence structure arises from literary and daily needs, and that it adds flexibility and harmony to the language and argues that there is no harm in using it. In language education, leaving these discussions aside, it is necessary to teach the regular sentence structure first, and to give information about inverted sentences used in literary works and in daily life. It is thought that it would be appropriate to introduce the inverted sentence to the students and to explain the usage characteristics of this structure in teaching Turkish as a foreign language, as in mother tongue

¹ Öğr. Gör., Kastamonu Üniversitesi, TÖMER (Kastamonu, Türkiye), nmtekin@kastamonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-9046-4340 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 25.01.2022-kabul tarihi: 20.02.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1104087]

² Dr. Öğr. Üyesi, Kastamonu Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü, Türkçe Öğretmenliği ABD (Kastamonu, Türkiye), bozturk@kastamonu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-4087-3370

teaching. Because students learning Turkish encounter inverted sentence structures in their textbooks and daily life; they have difficulty in understanding such sentences because they do not have any information about what an inverted sentence is and they do not encounter an explanation in the lessons that inverted structures can be used in Turkish. Inverted sentence structure is used in Turkish teaching sets prepared for foreigners, but there is no separate section explaining the subject. For this reason, in the study, it is thought that the subject of inverted sentence, which is more common in literary texts or daily dialogues, should be explained to C1 level learners through relevant texts in teaching Turkish to foreigners. In the study, examples of materials suitable for reading, listening and writing skills prepared for this purpose are included, and how the subject should be taught through these materials is discussed.

Keywords: Inverted sentence, teaching Turkish as a foreign language, material

1. Giriş

Yabancı dil/ikinci dil öğretiminde dil bilgisi öğretiminin yeri konusunda farklı görüşler belirtilmiş ve tartışmalar yapılmıştır. Yapısal dil bilgisi, dili soyut bir sistem olarak görürken işlevsel dil bilgisi dili iletişim aracı olarak kabul etmektedir (Luraghi ve Parodi, 2008, s. 6). Fontaine (2013, s. 3), dil bilgisi yapıları verilirken işleve yer verilmediğini, çalışmalarının genelinde işlevden bahsedilmediğini söylemektedir. Prag Dil Bilim Okuluyla dilin işlevsel boyutu ön plana çıkmış ve temel noktanın dilin iletişimsel yönü olduğu belirtilmiştir. Günümüzde yabancı dil öğretiminde de dilin iletişim boyutu vurgulanmaktadır. Bu sebeple yabancı dil öğretiminde öğrencilerin hayatta karşılaşacakları, yazılı-sözlü iletişimlerini geliştirecek içeriklere yer verilmesi uygun olacaktır. Ancak dilde iletişim ön plana çıkarken iletişimci yaklaşımın dil bilgisi kurallarını öğretmemesi; bu kuralların sezgisel şekilde verilmesini savunması pek çok eleştiri almıştır. Celce-Murcia, Dörnyei ve Thurrell (1998), Ellis (2002) gibi birçok araştırmacı iletişim odaklı öğretimin yanında biçim odaklı öğretimin de beraber verilmesi gerektiğini, ikisinin birlikte daha faydalı olacağını dile getirmektedirler.

Larsen-Freeman (2003), dil bilgisi becerisini, öğrencilerin öğrendikleri dillere ait dilsel yapıları bağlama uygun şekilde anlam oluşturmak için kullandıkları dinamik süreçlerden biri olduğunu ifade etmiş; dil bilgisinin kendini yenileyen, değiştiren, kural ve kural dışı yapılardan daha fazla bir kavram olduğunu belirtmiştir. Ayrıca dil bilgisi öğrenimini “Biçim-Anlam-Kullanım” şeklinde birbirini etkileyen, aralarında hiyerarşik bir sıra bulunmayan üç boyutlu bir süreç olarak açıklamıştır.

Yabancı / ikinci dil öğretiminde dil bilgisi öğretimine en mesafeli duran yaklaşım “doğal yaklaşım”dır. Doğal yaklaşımın en ileri uygulama örneklerinden biri içerik temelli öğrenmedir. Bunun kökeni 1960’larda başlayan daldırma programına dayanmaktadır. Bu programın uygulanması sonrası elde edilen veriler, dil öğretim ve öğreniminde dil bilgisi açısından boşluklar ve eksiklikler oluştuğunu ortaya çıkarmıştır. Dil bilgisi öğretiminin gerekliliğini, öğrencilerin dil bilgisi konusunda farkındalıklarının artmasıyla beraber dil bilimsel yapıları edinmelerinin daha kolay olacağıyla ilgili deneyimler ve gözlemler desteklemektedir. Bu doğrultuda, bilinçli dil bilgisi etkinlikleriyle öğretim yapılmasının dil edinimi kolaylaştırdığını belirten görüşler ve ortaya koyan çalışmalar vardır. Bialystok, 1978’de “bilinç arttırma” konusunda farkındalığı sağlamak için konuyla ilgili teorik çerçeveyi çizmiş; 1981’de belirlediği stratejilerin ikinci dil öğreniminde öğrenci performansına etkisini incelemiştir. Rutherford’un ileriye dönük düzenleme argümanı da dil bilgisi farkındalığının gelecekteki öğrenmelere zemin hazırladığını kastetmekte; Schmidt ve Frota’nın 1986’daki örnek olay incelemesi ise bizlere bu konuda önemli bilgiler sunmaktadır (Çalışkan, 2020, s. 190-191). Bölükbaş Kaya (2021, s.21), aynı şekilde dilin temel kurallar

sistemi olan dil bilgisini göz ardı ederek dört temel dil becerisi kazanımlarının gerçekleşmesinin zor ve zaman alıcı olacağını ifade etmektedir.

Yabancı dil öğretiminde, öğrenciye dört temel dil becerisini kazandırmak ve öğrencilerin bu becerileri dil seviyelerine uygun şekilde kullanabilmeleri esas amaçtır. Bu amaca ulaşırken, yabancı dil öğretiminde dil bilgisi öğretimine ilişkin görüşlere bakıldığında; tek başına geleneksel, yapısal bir dil bilgisinin öğretilmesinin ya da sadece sezdirme yoluyla dil bilgisi konularının kavratılmaya çalışılmasının gerekli faydayı sağlamadığı anlaşılmaktadır. Dil bilgisi öğretiminde, dilin yapısal özelliklerinin, öğrencinin iletişim ihtiyaçlarını göz ardı etmeden bir bütün şekilde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Yabancılar Türkçenin öğretiminde Türkçenin söz dizimi konusu da aynı yaklaşımla değerlendirilmelidir.

Her dilin kendine özgü kuralları, kullanımı, mantığı ve söz dizimi bulunmaktadır. Türkçenin cümledeki genel öge sıralaması öznenin başta, yüklem sonunda bulunduğu dizimdir. Bu durum fiil cümlelerinde de isim cümlelerinde de aynıdır. Dil bilgisi kitaplarında Türkçenin söz dizimi; özne, tümleş/tümleşler, yüklem sıralamasıyla verilmektedir. Bu sıralamada açık olan yüklem ve öznenin yeridir. Özne ve yüklem dışında kalan öğelerin sıralamasına ilişkin bir kesinlik bulunmamakta, farklı tümleşlerin hangi sırayla dizileceğine dair kesin bir yargıya yer verilmemektedir. Ancak Türkçe, günlük hayatta ve edebî metinlerde her zaman bu söz dizimiyle kullanılmamakta, devrik cümlelerle de karşılaşılmaktadır.

Türkçede devrik cümle kullanımı tartışmaları geçmişten bugüne devam etmektedir. Devrik yapıların kullanımı üzerinde bir görüş birliği olmasa da devrik cümleler hem sözlü hem yazılı dilde varlığını sürdürmektedir. Hayatın içerisinde kullanılan bu cümle yapısının ana dili öğretiminde olduğu gibi Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde de üstünde durulması gerektiği düşünülmektedir.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan Türkçe öğretim setlerinde, öğretim sürecinde derslerde, yabancı dil öğrencilerin toplum içerisinde maruz kaldığı günlük Türkçede devrik cümleler kullanılmakta ancak öğrenciye bu cümlelerin kullanılabilir olduğu anlatılmamaktadır. Bu nedenle kurallı cümle yapısı öğretilen yabancı dil öğrencileri devrik cümle kullanımlarıyla karşılaştıklarında, okuduklarını ve dinlediklerini anlamada zorluk yaşamaktadır. Belirtilen bu nedenlerle ve konu ile ilgili çalışmaların olmamasından dolayı Türkçenin yabancı dil/ikinci dil olarak öğretiminde devrik cümlelerin kullanımı konusunda bir çalışma yapılması ihtiyacı görülmüştür. Dil İçin Ortak Başvuru Metninde (Council of Europe, 2020) yer alan dil kazanımları göz önüne alındığında, konunun C1 ve C2 seviyesinde ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Çalışmada Türkçede devrik cümle ve kullanımı hakkında bilgi verilmiş, devrik cümle kullanımında hangi söz dizimleri ile karşılaşıldığı üzerinde durulmuş ve ana dilinde varlığı inkâr edilemez bir unsur olan devrik cümle yapısının Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen kişilere nasıl aktarılması gerektiği ile ilgili materyal ve önerilere yer verilmiştir.

2. Türkçede devrik cümleler

Türkçe dil bilgisi kaynaklarında devrik cümle ile ilgili farklı açıklamalar ve tutumlar bulunmaktadır. Hatiboğlu (1982, s. 158) devrik cümleyi yabancı dillerin bir özenti kabul etmemiş, dilin kendi dil özelliği ve ihtiyacı doğrultusunda ortaya çıktığını söylemiş; “Yargıdaki önemi belirtmek ve dikkati yargıya çekmek için, yüklemi, özne veya nesne ya da tümleşlerden önce kullanılan tümce” şeklinde tanımlamıştır.

Slobin (1982), Türkçenin söz dizimi ile ilgili çalışmasında, 3 ögeli bir cümlede ENÖ dizilimi dışındaki tüm kullanımların (ÖNE, ÖEN, NEÖ, NÖE, EÖN) 2-3 yaşındaki çocuklar ve yetişkinler tarafından kullanıldığını ifade etmektedir. Erguvanlı (1984), çalışmasında Türkçenin bağıntılı yapısı ve zengin durum ekleri sebebiyle esnek, oynak bir sözcük dizimine sahip olduğunu ortaya koymuş; Altan (2006), sözcük dizilimi hakkında yaptığı araştırmada çocukların Türkçenin bu oynak sözcük dizilimini kullandıkları sonucuna varmıştır.

Bilgegil (1982, s. 52), cümlede yüklem yer değiştirme sebeplerini; daraltma, nazımda vezin ve kafiye zorunluluğu, üslûpta tekdüzeliği önlemek, günlük konuşmadaki ihmalkârlık, yabancıların Türkçeye hâkim olamayışları, bazı Türk yazarlarının şahsî fantezisi şeklinde sıralamaktadır.

Karahan (1998, s. 70)'a göre devrik cümle, yüklemi sonda bulunmayan cümledir. Ayrıca, “Bir dil, diğer dillerden gramer şekilleri ve cümle yapısı ile ayrılır. Türk cümle yapısının yardımcı unsurdan ana unsura doğru diziliş özelliği korunmalı, devrik cümle yaygınlaştırılmamalıdır.” düşüncesini dile getirmektedir. Ancak daha sonra aynı eserin genişletilmiş baskısında (Karahan, 2004, s. 100) bu yaklaşımından vazgeçmiştir.

Banguoğlu (1998, s. 533-536), yazı dilimizde tartışma konusu olduğunu belirttiği devrik cümlelerin (ordre inverse) daha çok duygulu anlatışta ve kısa cümlelerde kullanıldığını söylemekte; konuşanın ön yargısını taşıyan ve önemi önceden belirtilmiş olan yüklem de cümlede bu şekilde yer değiştirmiş olarak görülebileceğini; bu ters sıraya deyimlerde çok (duygucu anlatma), atasözlerinde az (mantıkça anlatma) rastlanıldığını, nazımda ise vezin ve kâfiye zarureti nedeniyle karşılaşıldığını belirtmektedir. Ayrıca yüklem yerinden alınmasıyla vurgulu kelimenin ona yaklaştırılması, sadece zarflamayı veya isimlemeyi vurgulamak için onun cümle başına alınması ve yüklem yerinden alınıp özneye yaklaştırılması, hatta cümle başına alınması gibi nedenlerle de söz diziminde bu değişikliklerle karşılaşıldığını eklemektedir.

Ergin (2007, s. 399), Türkçede fiilin her zaman sonda bulunduğunu, vurgulanmak istenen ögenin yüklem yaklaştırıldığını söylemiştir. Ona göre, yüklem her zaman cümle sonunda olmalıdır, ancak böylelikle bir cümle kurulabilir.

Gencan (2007, s.150-153), devrik cümleyi “yüklemi sonda bulunmayan tümce” şeklinde tanımlamış, devrik yapılar en sık gelişigüzel konuşmalarda, yazın yapıtlarında ve koşuklarda rastlanıldığını belirtmiştir. Verdiği örneklerle devrik cümlelerin dilimizde yeni kullanılmadığını, varlığının eskiye dayandığını ifade etmiş, kimi zaman devrik yapıların kurallı cümlelerden daha derin anlamlar içerdiğinden ve anlattığından bahsetmiştir.

Ketrez (2012, s. 232), “Student Grammar of Turkish adlı kitabında konuya “Kelime Sırası” başlığı altında değinmekte ve İngilizcede oldukça sabit görünümde olan kelime sırasının değişmediğini ancak Türkçede kelimelerin vurguya ve belirtmek istediğimiz yargıya göre yer değiştirebileceğini söylemektedir.

Karaağaç (2013, s. 523-524), cümlelerin ana ögesi olan yüklem, Türkçede sonda yer aldığını, yardımcı ögeden ana ögeye doğru dizilişin Türk cümle yapısının temel özelliği olduğunu; devrik cümlelerin sözlü dil kullanımında, şiir dilinde ve atasözlerinde görüldüğünü belirtmektedir.

Devrik cümle üzerine ileri sürülen görüşlere bakıldığında çeşitli tanımlar, tartışmalar ve genel kabuller olduğu görülmektedir. Pek çok dil bilgisi konusunda olduğu gibi bu konuda da birlik sağlanamadığı anlaşılmaktadır. Bu konudaki görüşlerin bir kısmı devrik cümle yapısının Türkçenin dil yapısına uygun

olmadığı, dilin özüne aykırı olduğu yönüyle karşıt görüşler devrik cümlelerin Türkçenin bir parçası olduğu ve dil yapısını bozmadığı şeklindedir.

Ediskun'un yaptığı incelemelerde; Orhun Abidelerinde 2, Oğuz Kağan Destanında 4, Dede Korkut Kitabında 61, Kâbusnâmede 272, Âşık Paşazade Tarihinde 165 devrik cümle tespit edilmiştir (1960). Bu durum bize devrik cümle yapısının Türkçenin ilk metinlerinde de kullanıldığını göstermektedir.

Türkçede devrik cümlelerin varlığı ve kullanılıp kullanılmaması gerektiği konusu yukarıda sıralanan görüşlerden de anlaşıldığı üzere tartışmalara neden olmuştur. Ancak yine sözü edilen çalışmalardan hareketle devrik cümlelerin Türkçede çeşitli sebeplerle kullanıldığı, Türkçenin tarihî seyrinde hep var olduğu ve dil yapısının devrik cümle kullanımına, oynak sözcük dizimine uygun olduğu anlaşılmaktadır. Söz diziminin bu değişiminde duyguların etkisi, konuşanın ruh hâli etkili olmakta; ayrıca deyimler ve atasözleri gibi kalıplaşmış ifadelerde, şiirlerde, ünlem ve soru cümlelerinde de yüklem yer değiştirdiği görülmektedir.

3. Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde devrik cümle kullanımı ve konu ile ilgili materyaller

Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen öğrencilerin devrik cümle kullanımları üzerinde durulması gereken bir diğer husustur. Ana dili Türkçe olan kişiler günlük hayatlarında devrik cümle yapıları kullanmaktadır. Türkçeyi yabancı/ikinci dil olarak öğrenen öğrenciler bu kullanıma maruz kalmakta, aynı zamanda devrik cümle yapılarını bilmeden de olsa tercih edebilmektedirler. Altan (2012), yaptığı çalışmada Türkçeyi ana dili ve yabancı dil olarak öğrenen ve kullanan yetişkinlerin (C1-C2 seviyesi) devrik cümle kullanımı üzerinde durmuştur. Yabancı dil kullanıcılarının %10'u özne-nesne-fiil dizilimini kullanırken diğerleri ise genellikle nesne-fiil-özne ve özne-nesne-fiil dizilimini kullanmışlardır. NFÖ dizilimi tercih edildiğinde nesne her zaman belirtme durum ekiyle çekimlenmiştir. Eski bilgiyi fiilden sonra, yeni bilgiyi fiilden önce kullanmışlardır. Diğer dizimleri kullanan kişilerden biri hariç hepsinin ana dilinde çalkalama özelliğinin bulunması dikkat çekici bulunmuştur. Türkçeyi ana dili olarak kullanan yetişkinler en çok NY dizilimini kullanırken, yabancı dil olarak kullanan yetişkinler en çok ÖY dizilimini kullanmışlardır. Bahsedilen çalışmada yabancı dil öğrencilerinin büyük çoğunluğunun Türkçe kullanırken kurallı cümle kurmadıkları anlaşılmaktadır.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kullanılan öğretim setlerinde de hemen hemen her seviyedeki metinlerde devrik cümle yapıları kullanılmakta, ancak öğrencilere devrik cümle ile ilgili herhangi bir bilgi verilmemektedir. Öğrenciler her zaman kurallı cümle kullanmaları konusunda uyarılmakta, devrik yapı bir cümle gördüklerinde bunun yanlış bir kullanım, hatta baskı hatası olduğunu düşünmektedirler. Oysaki devrik cümle yapısı Türkçenin esnek bir dil olması sebebiyle edebî metinlerde ve günlük hayatımızda sıklıkla kullanılmaktadır. Bu sebeple yabancı dil olarak Türkçe öğrenen öğrencilere özellikle C1 ve C2 seviyesinde devrik cümle yapısı hakkında etkinlik materyalleri ve örneklerle bilgi verilmesinin, onların Türkçeyi daha doğru ve iyi anlamalarına yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Devrik cümle yapısı ile ilgili etkinlik materyalleri kullanılmadan önce öğrencilere bu yapı ile ilgili önce sözlü şekilde örnek verilip bu kullanımın Türkçede var olduğu sezdirilmelidir. Sonrasında, devrik cümle yapısı ile kurulmuş yazılı örnekler verilerek bunların kurallı cümle hâlindeki karşılıkları da gösterilmelidir. Daha sonra dil becerilerine yönelik materyallerin kullanımına geçilmelidir. Aşağıda dil

bilgi öğretimi kapsamında, öğrencilerin dil bilgisi becerilerini geliştirmeyi amaçlayan okuma, dinleme ve yazma etkinliği materyallerine örnekler verilmiştir.

Devrik cümle yapısını kavratmak için bu beceriye yönelik diyalog hâlinde bir okuma materyali tercih edilmiştir. Öğretici okuma metnine geçmeden önce öğrencilere metin içerisinde kurallı olmayan, devrik cümleler olduğunu söyleyerek onları uyarır ve bu yapıları okuma sırasında tespit etmelerini ister. Metinde; “Hastayım biraz”, “İyi oldum sesini duyunca.”, “Düşünür müsün gelmeyi?”, “İlginç olabilir aslında”, “İsterim gelmek.”, “El yazmalarını içeriyor sergi”, “Renk ve can katmış adeta”, “Merak ettim gerçekten.”, “Sen geldin aklıma.”, “Kahve de içeriz belki.”, “Güzel vakit geçiririz seninle.” ve “Yarın ararım seni.” devrik yapılarındaki cümleler verilmiştir. Bu devrik cümleler anlamın daha anlaşılır olabilmesi için paragraf bütünlüğü içerisinde kurallı cümleler ile beraber kullanılmıştır. Okuma metniyle ilgili açık uçlu sorular, doğru-yanlış soruları yöneltilmiş; verilen devrik cümlelerin kurallı cümle hâline getirilmesi istenmiştir. Konu ile ilgili okuma etkinliği materyali şu şekildedir:

Hedef dil düzeyi: C1

Süre: 40 dakika

Öğrenme alanı: Okuma-Anlama Becerisi

Hedef/Kazanım:

Örtük ve açık tutumları, duyguları, fikirleri ve tanımlamaları anlayabilir.

Okuduklarından hedef dil bilgisini yapılarını anlar.

*Öğretici, öğrencilerden okuma etkinliği materyalini okumalarını ister.

Sanat Şehrimizde

(Hakan, üniversiteden sınıf arkadaşı Julia'yı sanat galerisine çağırmak için telefonla arar.)

Hakan: Merhaba Julia, nasılsın? CerModern'deki sergiye gidecek misin?

Julia: Merhaba Hakan, iyiyim teşekkür ederim, sen nasılsın? Ne ile ilgili bir sergi olacakmış?

Hakan: Hastayım biraz, ama iyi oldum sesini duyunca. Türk şiirine yön veren isimlerin dizeleri ile ilgili bir sergi olacakmış. Düşünür müsün gelmeyi?

Julia: İlginç olabilir aslında. Bu dönem fazla zamanım yok. Ama isterim gelmek tabii. Sergi hakkında biraz daha bilgi verirsen neden olmasın?

Hakan: Memnuniyetle bilgi veririm. 37 şairin el yazmalarını içeriyor sergi. Şairler arasında Özdemir Asaf, Orhan Veli, Cemal Süreya, Attilâ İlhan, Cahit Külebi gibi isimler var. Onların dizelerine Zafer Gençaydın, Ali Kotan, Onay Akbaş, Filinta Önal başta olmak üzere 37 ünlü ressam ve heykeltıraş tarafından renk ve can katılmış adeta. Serginin ismi “Dizelerin Renkleri”.

Julia: Şiir, resim ve heykel bir arada. Merak ettim gerçekten. Özellikle şiiri çok seviyorum biliyorsun. Hakan, söylediklerinden bir kelimeyi anlamadım. El yazmaları ne demek?

Hakan: Biliyorum tabii ki. Şiiri duyunca hemen sen geldin aklıma. El yazması, basılı olmayıp el yazısıyla yazılmış olan kitap demek Julia. Ee, ne diyorsun? Gelecek misin sergiye?

Julia: Ne zaman sergi?

Hakan: Bakayım tarihine. Bugün günlerden çarşamba, sergi ise yarın, saat 18.00'de. Sergiyi gezdikten sonra bir kahve de içebiliriz belki. Olur mu?

Julia: Tamam Hakan, hem Türk şiiri hakkında da daha fazla bilgi sahibi olurum böylelikle hem de güzel vakit geçiririz seninle. Yarın ararım seni. Görüşürüz.

Hakan: Tamam anlaştık o zaman! Yarın görüşürüz.

A)Aşağıdaki soruları yukarıdaki diyalog metnine göre cevaplayınız.

1. CerModern'deki sergi ne ile alakalıdır?

.....

2. Sergide kaç şairin eserine yer verilecektir?

.....

3. El yazması eser ne demektir?

.....

B)Aşağıdaki cümlelerin okuduğunuz metne göre doğru mu, yanlış mı olduğunu yazınız.

1. Sergi sadece resim ile ilgilidir. ( )

2. Julia, sergiye gitmek istemiyor. ( )

3. Sergi perşembe günü akşam saat sekizde olacaktır. ( )

4. Hakan ve Julia sergiye gidecekler ama beraber kahve içmeyecekler. ( )

C)Aşağıda kurallı olmayan, devrik cümleler verilmiştir. Bu devrik cümleleri kurallı cümle hâline getirip yazınız.

Devrik Cümle

Kurallı Cümle

1- Hastayım biraz.

.....

2- İyi oldum sesini duyunca.

.....

3- El yazmalarını içeriyor sergi.

.....

- 4- Güzel vakit geçiririz seninle. ....
- 5-Yarın ararım seni. ....

*Öğretici, öğrencilerden okuma metni ile ilgili açık uçlu sorulara ve doğru-yanlış sorularına cevap vermelerini ister.

*Öğretici okuma metni ile ilgili son alıştırmaya geçmeden önce Türkçede kurallı söz diziminin yanında bazen bu kurallı yapıya uymayan kullanımların olduğunu belirtir. Etkinlikteki son alıştırmada bulunan devrik cümle başlığı altındaki cümlelerin bu şekilde kurulduğunu; bu cümlelerin kurallı hâle getirilebileceğini ve anlamının aynı olacağını anlatır, örnekler verir. Daha sonra öğrencilerden etkinlik alıştırmadaki devrik cümleleri, şimdiye kadar öğrendikleri kurallı cümleler şeklinde yazmalarını ister.

3.2.Devrik cümle konusunda kullanılabilecek dinleme becerisi materyali

Türkçede edebî eserlerde özellikle şiiirlerde devrik cümle yapısı sık kullanılmaktadır. Bu yapıyı içeren şiiirlerden biri Yahya Kemal Beyatlı'nın "Sessiz Gemi" isimli şiiiridir. Eser aynı zamanda bestelenmiştir. Şiiirin çoğu dizesinde devrik yapı bulunmaktadır. Bu sebeple konunun öğretiminde dinleme materyali olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. Devrik yapılar aşağıda parantez içinde gösterilmiştir. Belirtilen kısımlar dinleme metninde boş bırakılacak kısımlardır. Konu ile ilgili dinleme etkinliği materyali şu şekildedir:

Hedef dil düzeyi: C1

Süre: 40 dakika

Öğrenme alanı: Dinleme-Anlama Becerisi

Hedef/Kazanım:

İster canlı ister yayın olsun, doğal hızında sunulan her türlü dili neredeyse kolayca anlayabilir.

Anlaşılır biçimde yapılandırılmayan ve ilişkiler açıkça belirtilmeyip yalnızca ima edilen söylemi takip edebilir. Bazı standart dışı kullanımlar da dâhil olmak üzere çok çeşitli kayıtlı ve yayımlanmış materyalleri anlayabilir

Bazı standart dışı kullanımlar da dâhil olmak üzere çok çeşitli kayıtlı ve yayımlanmış materyalleri anlayabilir ve örtük tutumlar ve insanlar arasındaki ilişkiler dâhil olmak üzere daha ince ayrıntı noktalarını belirleyebilir.

*Öğretici, öğrencilere bir şiiir dinleyeceklerini söyler ve bu şiiirdeki boşlukları dinleme metnine göre doldurmalarını ister.

Dinlediğiniz şarkıya göre aşağıdaki boşlukları doldurunuz.

Sessiz Gemi

Artık demir almak günü _____	(gelmişse zamandan)
Meçhule giden _____ bu limandan.	(bir gemi kalkar)
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce _____;	(alır yol)
_____ o kalkışta ne mendil, ne de bir kol.	(sallanmaz)
Birçok giden _____ yerinden,	(memnun ki)
Çok seneler geçti; _____ seferinden.	(dönen yok)
Biçare gönüller! Ne _____ bu.	(giden son gemidir)
Hicranlı hayatın ne de _____ bu.	(son matemidir)
Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler;	
Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler.	
Birçok giden _____ yerinden,	(memnun ki)
Çok seneler geçti; _____ seferinden.	(dönen yok)

Yahya Kemal BEYATLI

*Öğretici, öğrencilerin etkinliği tamamlamasının ardından edebî metinlerde, özellikle şiir türünde devrik cümle yapılarının bulunabileceğini belirtir. Bu tür cümle yapısı kullanımlarında anlamın değişmediğini söyler.

3.3.Devrik cümle konusunda kullanılabilir yazma becerisi materyali

Dil yapılarını öğretirken Türk edebiyatı eserlerinden faydalanmak öğrencilere hem edebî eserlerimiz hakkında bilgi sahibi olma hem de daha soyut düşünebilme olanağı verecektir. C1-C2 seviyesinde ve akademik Türkçe dersleri sırasında belirli bir alana yönelik bilgi aktarmak amacıyla edebî eserlerin kullanımı faydalı olacaktır. Bu doğrultuda devrik cümle yapısının öğretiminde yazma becerisi materyali olarak Sabahattin Ali'nin "*İçimizdeki Şeytan*" adlı eserinden alınan ve uyarlanan bir metnin kullanılması uygun görülmüştür. Konu ile ilgili yazma etkinliği materyali şu şekildedir:

Hedef dil düzeyi: C1

Süre: 40 dakika

Öğrenme alanı: Yazma Becerisi

Hedef/Kazanım:

Bir vakayı sunan veya tekliflerin veya edebî eserlerin eleştirel bir değerlendirmesini yapan, açık, akıcı, karmaşık raporlar, makaleler, denemeler ve hikâyeler üretebilir ya da yeniden düzenleyebilir.

Okuyucunun önemli noktaları belirlemesine yardımcı olan, uygun ve etkili bir mantıksal yapı sağlayabilir.

*Öğretici, öğrencilerden paragraftaki altı çizili şekilde yazılmış cümlelerin kurallı olmayan, devrik yapıyla oluşturulduğunu söyler. Bu cümleleri kurallı cümle hâline getirerek paragrafı tekrar yazmalarını ister.

Aşağıdaki metinde altı çizili şekilde belirtilen devrik cümleleri kurallı cümle hâline getirip paragrafı boş bırakılan kısma yeniden yazınız.

“...Daimi sorumlusunu bulmuştum, isteyip istemediğimi doğru dürüst bilmediğim, fakat neticesi aleyhime çıkarsa istemediğimi iddia ettiğim bu çeşit söz ve fiillerimin. Buna içimdeki şeytan diyordum. Ona yüklüyordum savunmasını üzerime almaktan korktuğum bütün hareketlerimi. Kendi suratıma tüküreceğim yerde, haksızlığa ve tesadüfün cilvesine uğramış bir mazlum gibi nefsimi şefkat ve özene layık görüyordum. Hâlbuki ne şeytani azizim, ne şeytani? Bu uydurmamız bizim. Gururumuzun, aptallığımızın. İçimizdeki şeytan bir kaçamak yolu pek de kurnazca olmayan. İçimizde yok şeytan. İçimizde acz, tembellik, iradesizlik, bilgisizlik ve bunların hepsinden daha korkunç bir şey var: Hakikatleri görmekten kaçmak alışkanlığı var.”

(Metin, Sabahattin Ali (2016)'nin “İçimizdeki Şeytan” isimli eserinden alınıp uyarlanmıştır.)

.....

.....

.....

.....

.....

4. Sonuç ve öneriler

Yabancı dil/ikinci dil öğretiminde “Dil bilgisi sistematik şekilde öğretilmeli midir?” sorusu zaman zaman tartışmalara neden olmuş, konu hakkında pek çok görüş savunulmuştur. Yabancı dil öğretimi sürecinde dil bilgisi öğretiminin dil becerilerinin öğretimine zemin hazırlaması, dil boşluklarının giderilmesine yardımcı olması ve dil farkındalığını artırması bakımından gerekli olduğu düşünülmektedir.

Çalışkan'ın (2020), dil bilgisi öğretimine karşı çıkan doğal yöntemle ilişkili daldırma programı uygulanması sonucunda, dil öğretimi ve öğreniminde dil bilgisi açısından boşluklar ve eksiklikler oluştuğunu; öğrencilerin dil bilgisi konusunda farkındalıklarının artmasıyla dil bilgisel yapıları

edinmelerinin daha kolay olacağıyla ilgili deneyimler ve gözlemleri aktarması da yukarıdaki paragrafta savunulan görüşü desteklemektedir. Ayrıca, Larsen-Freeman (2003), dil bilgisi becerisini, öğrencilerin öğrendikleri dillere ait dilsel yapıları bağlama uygun şekilde anlam oluşturmak için kullandıkları önemli bir öge olarak kabul etmekte; Bölükbaş Kaya (2021, s.21) da aynı şekilde dilin temel kurallar sistemi olan dil bilgisi öğretiminin, temel dil becerilerinin öğretiminde-öğreniminde süreci olumlu etkileyeceğini ifade etmektedir.

Türkçede devrik cümle kullanımının varlığı ve gerekliliği konusunda çeşitli tartışmalar yaşanmış, bu yapıyı kimi bilim insanları bir dil kusuru olarak kimileri ise dilin bir parçası olarak görmüştür. Cümlede daraltma, vurgu, şiirlerde kafiye sağlama, günlük dil kullanımındaki pratikliği devrik cümlelerin Türkçede kullanılma sebepleri arasındadır. Bu sebepler bile bize devrik cümlelerin dilimizdeki yerini, dile esneklik ve anlatım çeşitliliği kazandırdığını göstermektedir.

Dilimizin bir parçası olan devrik cümle yapısının ana dili öğretiminde olduğu gibi Türkçenin yabancı dil/ikinci dil olarak öğretiminde de ele alınması gerektiği düşünülmektedir. Hâlihazırda kullanılan Türkçe öğretim setlerinde metinlerde devrik cümleler kullanılmaktadır ancak bu yapıları anlatan, bunun bir dil kusuru değil, çeşitlilik olduğunu aktaran bir bölüm ve etkinlik materyali bulunmamaktadır. Dolayısıyla öğrenciler bu cümleleri çoğunlukla yanlış kullanılmış cümleler olarak değerlendirmektedirler.

Ana dil kullanıcılarının yanında yabancı/ikinci dil kullanıcıları da yaşamlarında devrik yapıları istemli ya da istemsiz şekilde kullanmaktadır. Altan'ın (2012), çalışmasında yabancı dil kullanıcılarının %10'unun özne-nesne-fiil dizilimini kullanırken diğerlerinin ise genellikle nesne-fiil-özne ve özne-nesne-fiil dizilimini kullandıkları sonucuna ulaşması da yabancı/ikinci öğrencilerinin devrik cümle yapılarına sıklıkla başvurduklarını göstermektedir. Çalışmada ulaşılan bu sonuç bize devrik cümlelere yabancı dil öğretiminde yer verilmesi gerektiğini göstermektedir.

Yabancı dil/ikinci olarak Türkçe öğretiminde C1-C2 seviyesindeki öğrenciler Türkçenin çoğu dil bilgisi yapısını öğrenmiş, dil yetkinlikleri ileri düzeyde olan öğrenciler olarak kabul edilmektedir. Diller için Avrupa Ortak Çerçeve Metninde (Council of Europe, 2020) yer alan soyut, karmaşık ve aşına olmadığı konuları takip edip kavrayabilir; standart dışı kullanımlar da dâhil olmak üzere çok çeşitli kayıtlı ve yayımlanmış materyalleri anlayabilir; ince ayrımları ve örtük anlamları anlayabilir; çeşitli edebî metinleri okuyabilir ve fark edebilir; tutum, ruh hâli ve amaçlar konusunda çıkarım yapmak ve daha sonra ne geleceğini tahmin etmek için bağlamsal, dil bilgisel ve sözcüksel ipuçlarını kullanma konusunda beceri sahibidir gibi C1 ve C2 öğrenci kazanımları mevcuttur. Belirtilen dil seviyelerindeki öğrencilerin dil yetkinlikleri ve kazanımlar göz önüne alındığında, öğrencilere devrik cümle yapısının C1 ve C2 seviyesinde, özellikle edebî metinlerle birlikte verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Yabancı dil öğretiminde materyal kullanımı konunun kalıcılığını sağlaması, konuyu somutlaştırması ve öğrenciyi motive etmesi açısından önemlidir. Devrik cümleler öğretilirken de çeşitli materyallerin kullanılması uygun olacaktır. Bu çalışmada, konu ile ilgili okuma, dinleme ve yazma becerileriyle ilgili etkinlik materyallerine örnek verilmeye çalışılmıştır. Materyallerde öğrencilerin Türk edebiyatını tanımaları ve dil seviyesi bakımından daha soyut düşünmelerini sağlamak açısından edebî eserlerden yararlanılmıştır. C1 ve C2 seviyesine uygun ve özellikle akademik Türkçe öğretirken akademik alanlara göre hazırlanmış; içerisinde ilgili alan literatüründen kelimeler kullanılarak oluşturulmuş metinler kullanılmasının öğrencilere ön bilgi vereceği ve onlara lisans eğitimleri sırasında yardımcı olacağı umulmaktadır.

Kaynakça

- Ali, S. (2016). *İçimizdeki Şeytan*. İstanbul: YKY.
- Altan, A. (2006). Türkçede sözcük diziminin önemi. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri* içinde. 12 Mayıs 2006. Maltepe Üniversitesi, ss.51-61.
- Altan, A. (2012). Türkçeyi yabancı dil olarak kullananların sözcük dizimi özellikleri. 26. *Ulusal Dilbilim Kurultayı Bildirileri* içinde. 24-26 Mayıs 2012. Süleyman Demirel Üniversitesi, ss. 175-183.
- Banguoğlu, T. (1998). *Türkçenin grameri*. Ankara: TDK Yay.
- Bilgegil, M., K. (1982). *Türkçe dil bilgisi*. İstanbul: Dergâh Yay.
- Bölükbaş Kaya, F. (2021). Soru ve cevaplarla Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi el kitabı. E. Boylu (Ed.) *Yabancılar Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi* içinde (ss. 21-25). Ankara: Pegem Akademi
- Celce-Murcia, M. ve Larsen-Freeman, D. (1999). *The grammar book: An ESL/EFL teachers' course*. Second edition. Boston: Heinle & Heinle
- Council of Europe, (2020). *Common european framework of reference for languages: learning, teaching, assessment companion volume*. Council of Europe Publishing.
- Çalışkan, N. (2020). Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi el kitabı. H. Karatay (Ed.) *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Dilbilgisi Öğretimi* içinde (ss. 177-220). Ankara: Pegem Akademi.
- Ediskun, H. (1960). Devrik cümle üzerinde bir araştırma. *Türk Dili*, 100, ss.193-197.
- Ellis, R. (2002). Practice or Consciousness-raising? By Jack C. Richards, Willy A. Renandya. *Methodology in language teaching: an anthology of current practice* içinde.
- Ergin, M. (1980). *Türk dil bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yay.
- Ergin, M. (1993). *Edebiyat ve eğitim fakültelerinin Türk dili ve edebiyatı bölümleri için Türk dil bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yay.
- Erguvanlı, E. (1984). *The function of word order in Turkish grammar*. California: University of California Press.
- Fontaine, L. (2003). *A systemic functional introduction*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hatiboğlu, V. (1982). *Türkçenin sözdizimi*. Ankara: Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil bilgisi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Karahan, L. (1998). *Türkçede sözdizimi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Karahan, L. (2004). *Türkçede sözdizimi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Ketrez, F. N. (2012). *A student grammar of Turkish*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012
- Larsen-Freeman, D. (2003). *Teaching language: From grammar to grammaring*. Kanada: Heinle & Heinle.
- Luraghi, S. ve Parodi, C. (2008). *Key terms in syntax and syntactic theory*. New York: Continuum International Publishing Group.
- Slobin, D. (1982). *Universal and particular in the acquisition of language*. Gletiman.